

Yttrande från Europeiska regionkommittén – EU:s handlingsplan för demokrati

(2021/C 440/06)

Föredragande:	Aleksandra DULKIEWICZ (PL–EPP), borgmästare, Gdańsk
Referensdokument:	Meddelande från kommissionen till Europaparlamentet, rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén samt Regionkommittén – EU:s handlingsplan för demokrati, COM(2020) 790 final, den 3 december 2020

POLITISKA REKOMMENDATIONER

EUROPEISKA REGIONKOMMITTÉNS STÅNDPUNKT

Inledning

1. ReK anser att EU:s handlingsplan för demokrati, som fokuserar på kortsiktiga försvarsmekanismer för att skydda demokratiska processer, bör följas upp av ett mer långsiktigt och strategiskt tillvägagångssätt för att främja europeisk demokrati på alla nivåer och vad gäller både representativ demokrati och deltagardemokrati. En sådan strategi skulle kunna bygga vidare på befintlig lagstiftning och bästa praxis som redan tillämpas i medlemsstaterna på nationell, regional och lokal nivå och leda till utarbetandet av en europeisk stadga om demokrati.
2. ReK bekräftar att enligt artikel 5 i fördraget om Europeiska unionen, där subsidiaritetsprincipen definieras, ”ska unionen på de områden där den inte har exklusiv befogenhet vidta en åtgärd endast om och i den mån som målen för den planerade åtgärden inte i tillräcklig utsträckning kan uppnås av medlemsstaterna”.
3. ReK välkomnar initiativet EU:s handlingsplan för demokrati (nedan kallad ”handlingsplanen”). Hoten från populism, nationalism, samhällsmanipulation, desinformation, hatpropaganda och konspirationsteorier växer sig allt starkare i det europeiska offentliga och politiska rummet. Detta leder till polarisering, aggression, intolerans och allvarliga brister i solidariteten i samhället. Det allmänna målet att stärka medborgarna och bygga upp mer motståndskraftiga demokratier i hela EU är avgörande för att vi ska kunna utarbeta åtgärder för att stärka vår gemenskap.
4. Vi betonar att Europeiska unionen är ett organ som till sin struktur liknar kommunicerande kärl. Försämrade medborgarligen rättigheter och friheter i en medlemsstat har en faktisk, negativ inverkan på demokratin i hela den europeiska familjen och utgör ett hot mot våra gemensamma värden.
5. Vi understryker behovet av att upprätta en katalog över både hot mot demokratin och innovativ god praxis för medborgardeltagande. Regionala och lokala myndigheter är bäst lämpade att göra detta. ReK uppmanar kommissionen, parlamentet och rådet att ta del av rekommendationerna från EU:s årliga regionala och lokala barometer för 2021, som kommer att offentliggöras i oktober 2021.
6. Vi instämmer i den åsikt som framförs i yttrandet om åtgärdsplanen mot desinformation att ökandet av medborgarnas medvetenhet är en lång och komplex process, som bland annat inbegriper utveckling av mediekunnigheten, t.ex. om hur man hanterar nya sätt att inhämta och sprida information. Denna kunnsighet måste gå hand i hand med en kritisk analys av information och dess källor.
7. De lokala och regionala myndigheterna har goda förutsättningar att delta i kampen mot desinformation och de faror som den medför.
8. EU-medlemskap innebär inte bara en uppsättning friheter och ekonomiska medel, utan också att grundläggande värden måste respekteras. Det krävs specifika rättsliga instrument för att möjliggöra snabba och effektiva åtgärder som har en positiv inverkan när det gäller att uppmuntra, och i extremfall tvinga, EU-medlemsstaterna att tillämpa principerna om en demokratisk rättsstat och rättsstatsprincipen. Det finns för närvarande inga sådana rättsliga instrument. Detta har till

följd att kommissionens åtgärder för att ingripa mot problematiska beslut i vissa medlemsstater inte är särskilt verkningsfulla, vilket anges i Europaparlamentets resolution av den 10 juni 2021 om rättsstatssituationen i EU och tillämpning av förordningen om villkorlighet 2020/2092, vilken ReK till fullo ställer sig bakom. Kommittén är tveksam till om artikel 7 i EU-fördraget är tillräcklig för att hantera dessa utmaningar.

9. Vi efterlyser strategiska åtgärder och lagstiftning så snart som möjligt, för att man på ett verkningsfullt sätt ska kunna ta itu med problemen i vissa EU-länder, t.ex. när det gäller valsäkerhet, på alla nivåer.

10. ReK betonar att demokratin i Europa inte endast hotas av externa angripare som försöker destabilisera EU, utan även av interna faktorer som attackerar det som är viktigast i EU – gemenskapen.

11. Handlingsplanen bör ge vägledning för hur vi ska utforma våra förbindelser och kontakter med de partner utanför EU som inte accepterar demokratiska normer och kränker grundläggande mänskliga och medborgerliga rättigheter. Som exempel på detta kan nämnas EU:s politik gentemot länder som Ryssland, Belarus och Kina samt arbetet inom arbetsgruppen East StratCom. Vi noterar att stöd måste ges till de demokratiska rörelserna i EU:s grannländer, bland annat genom det östliga partnerskapet.

12. Man måste sträva efter att hitta en balans mellan kampen mot hoten i samband med pandemin och skyddet av medborgerliga fri- och rättigheter (t.ex. frågan om att sörja för dataskydd eller om att förhindra att mötes- och demonstrationsrätten begränsas).

13. Angrepp på medierna undergräver de europeiska värdena och leder oss in på vägen mot ett auktoritärt styre. Utan fria medier finns det ingen verklig samhällelig kontroll. Avsaknaden av etablerade publicistiska normer skapar en grogrund för spridning av konspirationsteorier, desinformation, populism och hatpropaganda. Kommittén varnar för åtgärderna för att åternationalisera medierna i vissa EU-länder.

14. ReK noterar att det i handlingsplanen inte ägnas tillräcklig uppmärksamhet åt frågan om tillgång till offentlig information. Det fria flödet av information och idéer är av central betydelse för demokratin och respekten för de mänskliga rättigheterna. Den information som samlas in av offentliga myndigheter tillhör allmänheten, och myndigheterna på alla nivåer förfogar över uppgifterna på dess vägnar⁽¹⁾. Lokala och regionala myndigheter som använder verktyg som gör det möjligt för medborgarna att få tillgång till information och delta direkt i maktutövning, utgör goda exempel på offentliga myndigheters öppenhet och ansvarsskyldighet⁽²⁾.

15. Kommittén erinrar om att ett demokratiskt EU måste stå fast vid sitt åtagande att skydda EU:s värden, samt integration och jämlikhet i alla dess aspekter, oberoende av kön, ras, etniskt ursprung, religion, övertygelse, funktionsnedsättning, ålder eller sexuell läggning, och att även medlemsstaterna måste arbeta i denna riktning.

16. Vi framhåller att det i handlingsplanen inte finns någon direkt hänvisning till de lokala och regionala myndigheternas verksamhet.

Prioriteringar

17. ReK efterlyser en förstärkning av EU:s och medlemsstaternas auktoritet, de offentliga rättsstatliga institutionernas trovärdighet, utbildningen och de lokala och regionala myndigheternas roll som demokratiinkubatorer.

18. Utvecklingen av en demokratisk europeisk gemenskap förutsätter att EU-medborgarna hyser förtroende för verksamheten i EU:s viktigaste organ. För att de centrala institutionerna i medlemsstaterna ska vara förutsägbara och trovärdiga måste dessa länder respektera rättsstatsprincipen. Valfungerande oberoende institutioner och en nationell lagstiftning som överensstämmer med de demokratiska värdena utgör den europeiska gemenskapens grund.

⁽¹⁾ I FN:s generalforsamlings resolution 59, som antogs 1946, samt i artikel 19 i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna (1948) och artikel 10 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (1950), är rätten till information en integrerad del av den grundläggande rätten till yttrandefrihet.

⁽²⁾ Exempel på sådana verktyg för lokala myndigheter är öppna data, medborgarbudgetar och medborgarpaneler.

19. ReK framhåller de lokala och regionala myndigheternas nyckelroll för att stärka medborgarandan. De lokala och regionala myndigheterna är de myndigheter som befinner sig närmast medborgarna och som åtnjuter störst förtroende⁽³⁾. Att stärka regionernas och städernas roll, till exempel genom att skapa finansieringsinstrument där medlen endast tilldelas utifrån sakliga kriterier, får allt större strategisk betydelse.

20. Kommittén efterlyser att tyngdpunkten läggs på utbildning av européer som är medvetna och toleranta och som har förmåga att kompromissa och söka fredliga lösningar på konflikter. Samexistensen av olika åsikter och attityder är ett verkligt "vaccin" mot fanatism, rasism och etniska konflikter.

Medborgarutbildning – kritiskt tänkande och mediekompetens

21. De lokala och regionala myndigheterna kan spela en viktig roll på utbildningsområdet genom att skapa förutsättningar för lokalsamhällena att utveckla goda demokratiska vanor.

22. Vi varnar för radikaliserings av samhället och för att populisterna, som använder sig av desinformation, ska komma till makten. För att bekämpa desinformation måste man identifiera de målgrupper som är mest mottagliga för dess negativa inverkan. Särskilt skydd bör ges till ungdomar, äldre personer, nationella och etniska minoriteter, invandrare och personer som är digitalt exkluderade. Kommissionen bör uppmärksamma de regioner och grupper som är särskilt utsatta för desinformation, både extern och intern.

23. ReK uppmärksammar de riktlinjer som kommissionen lade fram den 26 maj för att avhjälpa bristerna i sin uppförandekod om desinformation. Det är välkommet att kommissionen efterlyser "starkare och mer specifika åtaganden på alla områden i uppförandekoden" och förbättrade övervakningsmetoder i synnerhet, och att den bjuder in andra plattformar som verkar i EU, privata meddelandetjänster och andra aktörer i ekosystemet för onlinereklam att ansluta sig till uppförandekoden. Kommissionens problem med att verifiera sanningshalten i de övervakningsrapporter som plattformarna tillhandahåller och avsaknaden av en sanktionsmekanism hämmar dock betydligt uppförandekodens verkningfullhet och innebär att det krävs ytterligare lagstiftningsåtgärder på EU-nivå.

24. ReK föreslår i detta sammanhang att det utarbetas en för medlemsstaterna icke-bindande och icke-obligatorisk EU-omfattande läroplan för medborgarutbildning, kritiskt tänkande och mediekompetens, som, i linje med CIVIS-programmet i Finland, som är ett exempel på bästa praxis, skulle bli föremål för offentligt samråd och sedan anpassas för att tillgodose regionala och lokala behov. Den bör omfatta skolutbildning, utbildning av offentliga tjänstemän, livslångt lärande och offentliga kampanjer. Kommittén skulle vilja spela en aktiv roll i utarbetandet av läroplanen och uppmanar kommissionen att, med beaktande av subsidiaritetsprincipen och befogenhetsfördelningen, samarbeta nära med medlemsstaterna och det civila samhällets organisationer.

Kampen mot desinformation och hatpropaganda

25. Det bör inrättas ett EU-organ⁽⁴⁾ som för ett nära samarbete med Europaparlamentets INGE-utskott med uppdrag att vidta förebyggande åtgärder för att bekämpa desinformation, hatpropaganda, intolerans, våld mot specifika samhällsgrupper och spridning av konspirationsteorier.

26. ReK beklagar att de lokala myndigheterna spelar en underordnad roll i kampen mot spridning av falska nyheter, ofta på grund av brist på expertkunnskap, kompetens och resurser. Kommittén efterlyser inrättandet av en enhetlig finansieringsmekanism för att bekämpa desinformation.

27. Vi välkomnar strategin för säkerhetsunionen med dess fokus på hybridattacker från statliga och icke-statliga aktörer genom it-angrepp, skador på kritisk infrastruktur, desinformationskampanjer och radikalisering av politiska narrativ.

28. ReK ser ett behov av att diskutera yttrandefriheten och vad den innebär på nätet. Kommittén lyfter fram Pawel Adamowicz-priset⁽⁵⁾ för främjande av social delaktighet, lika möjligheter och respekt för mänskliga rättigheter och medborgerliga friheter samt kamp mot fördomar och främlingsfientlighet – som inrättats gemensamt av ReK, ICORN (det internationella nätverket för fristäder för författare och kulturpersonligheter) och staden Gdańsk – som ett konkret steg i denna riktning.

⁽³⁾ <https://cor.europa.eu/sv/our-work/Pages/EURegionalBarometer-2020.aspx>

⁽⁴⁾ T.ex. med anknytning till ReK.

⁽⁵⁾ Han var också upphovsman till två koncept i Gdańsk som följer dessa ideal: modellen för integration av invandrare och modellen för likabehandling.

29. Vid sidan av de lokala och regionala myndigheterna och det civila samhället måste också medierna involveras. På grund av sin praktiska erfarenhet och yrkeserfarenhet är människor som är verksamma i informationsfären mycket uppmärksamma på desinformation.

30. Vi påminner om betydelsen av rättsakten om digitala tjänster som ett verktyg som kan användas för att öka insynen i den digitala miljön och stärka onlineplattformarnas ansvarsskyldighet.

31. ReK erinrar om behovet av att säkerställa fullständig samstämmighet mellan EU:s handlingsplan för demokrati, handlingsplanen för medier och audiovisuella medier och lagstiftningsdiskussionerna om rättsakten om digitala tjänster.

32. Kommittén efterlyser ett direktiv om digitala tjänster, med förslag om en övergripande ram för tillsyn av internet och regler för att säkerställa plattformarnas ansvarsskyldighet för hur de hanterar innehåll, reklam och individuellt riktat innehåll.

Journalisters säkerhet och stöd till lokala medier

33. ReK framhåller den roll som tillförlitlig journalistik spelar, inte minst på lokal nivå, för att bygga upp allmänhetens förtroende. Oberoende medier är en av demokratins hörnpelare och har en verklig inverkan på den offentliga debattens nivå.

34. Kommittén fördömer användningen av rättegångar i syfte att skrämja allmänheten till tystnad (SLAPP, Strategic lawsuits against public participation) mot oberoende medier, och uppmanar kommissionen att lägga fram ett förslag om att skydda journalister och det civila samhället.

35. Vi varnar för en marginalisering av den oberoende pressen genom monopolisering och politisering av medierna, särskilt om detta sker med hjälp av EU-medel. ReK efterlyser bättre övervakning av medel som avsatts för sådan verksamhet. Kommittén stöder regionernas deltagande i fördelningen av EU-medel. Kommittén stöder att kompletterande lagstiftningsåtgärder tas fram, samtidigt som medlemsstaternas befogenheter respekteras, för att stärka EU:s förmåga att ingripa i syfte att säkerställa att oberoende mediers frihet och mångfald förblir en grundpelare i vår demokrati.

36. Vi betonar att angrepp på yttrandefriheten begränsar den offentliga debatten. ReK vill fästa uppmärksamheten på rätten till yttrandefrihet inom vetenskap, forskning och konstnärligt arbete. Hot, smutskastningskampanjer, politiska påtryckningar, ekonomiska restriktioner och hinder för tillgång till offentliga medel hotar forskares, mediers och icke-statliga organisationers verksamhet och gör det omöjligt för dem att genomföra sitt tillsynsuppdrag. Kommittén varnar för försök från vissa regeringar att begränsa forskningens oberoende och tillgripa sanktioner på grundval av otydliga och kontroversiella kriterier.

Stärkt medborgardeltagande

37. Kommittén betonar att konferensen om Europas framtid bör organiseras i så många europeiska regioner som möjligt och genomföras enligt en nedifrån och upp-metod, så att olika grupper av medborgare kan inbegripas i debatten och delta. Vi rekommenderar att medborgarpaneler erkänns som en form av deltagande i EU:s beslutsprocess.

38. ReK uppmanar EU-institutionerna att bygga upp ändamålsenliga, insynsvänliga och inkluderande kanaler för att nå ut till medborgarna, särskilt de som avskräckts från att engagera sig i det offentliga livet och samhällslivet. Kommittén betonar ungdomarnas centrala roll i denna process.

39. Vi är medvetna om att konferensen om Europas framtid är en unik möjlighet att engagera medborgarna. Denna innovativa och EU-omfattande erfarenhet av deltagande kommer att göra det möjligt att gemensamt besluta om framtiden för, utformningen av och prioriteringarna för ett demokratiskt Europa. Kommittén är fast besluten att fullt ut involvera de lokala och regionala myndigheterna i konferensen i syfte att se över bästa praxis och ge medborgarna samt de lokala och regionala myndigheterna en röst.

Fria och demokratiska val

40. ReK betonar att den oro när det gäller fria och demokratiska val som nämns i handlingsplanen i lika hög grad bör avse nationella, regionala och lokala val samt val till Europaparlamentet.
41. Politiska kampanjer genomförs i allt större utsträckning på nätet. Därför behövs det regler som säkerställer öppenhet beträffande sponsrat politiskt innehåll och garanterar riktlinjer för politiska partier och medlemsstater. Kommittén anser att man bör ta hänsyn till särdragen i lokala val, som ofta förbises vid utarbetandet av EU-omfattande lagstiftning.
42. I handlingsplanen hänvisas det inte tillräckligt till perioderna mellan valen. Desinformation, propaganda, manipulation och försök att förändra människors attityder förekommer oftast under dessa perioder.
43. Vi betonar att EU:s strukturfonder bör användas för att finansiera det civila samhällets verksamhet och bygga upp den institutionella och administrativa kapacitet och de institutionella och administrativa strukturer som behövs för att medborgarna ska kunna delta aktivt i det politiska livet. Tillgången till medel bör vara så enkel som möjligt och medlen bör i största möjliga utsträckning förvaltas av regionerna.
44. ReK välkomnar att kommissionen den 19 april inledde ett offentligt samråd som är öppet till den 12 juli⁽⁶⁾ med sikte på att under det sista kvartalet 2021 lägga fram uppdaterade direktiv som syftar till att stödja EU-medborgare som är bosatta i en annan EU-medlemsstat med rätten att rösta och ställa upp som kandidater i både kommunala val och val till Europaparlamentet. Även om över 14 miljoner rörliga EU-medborgare är röstberättigade är valdeltagandet och det antal rörliga EU-medborgare som ställer upp som kandidater fortsatt lägre än i jämförbara grupper på nationell nivå och de stöter fortfarande på svårigheter vid utövandet av sina valrättigheter, något som även lyfts fram i det europeiska medborgarinitiativet Väljare utan gränser⁽⁷⁾.
45. ReK varnar för att pandemin har belyst de utmaningar som det innebär att genomföra helt demokratiska val i en situation med restriktioner som begränsar dem. Den organisatoriska och tekniska utmaningen, inte minst i samband med cyberhot, är att garantera säkerheten i processen för poströstning och/eller elektronisk röstning.

Slutsats

46. ReK uppmanar kommissionen att söka efter långsiktiga verktyg som hjälper EU att möta nya hot. Det "demokratiska vaccinet" som vi söker måste vara ändamålsenligt, innovativt och verkningsfullt, och bör stärka vår demokratiska infrastruktur i dag och på lång sikt.
47. Att människor deltar fullt ut i det offentliga livet är en förutsättning för ett pluralistiskt och demokratiskt samhälle, men detta kan endast uppnås om medborgarna har förtroende för de statliga institutionerna. Man kan inte tala om deltagande utan förtroende och förtroende kan inte skapas om allmänheten inte får utbildning. I detta avseende anser ReK att de regionala och lokala myndigheterna spelar en viktig roll.
48. Slutligen framhåller ReK att demokratin och rättsstaten kommer att förbli stabila endast om det politiska ledarskapet på alla nivåer ställs inför välinformerade medborgare.

Bryssel den 30 juni 2021.

Apostolos TZITZIKOSTAS
Europeiska regionkommitténs
ordförande

⁽⁶⁾ Offentligt samråd om deltagande i val till Europaparlamentet (<https://bit.ly/3goNYin>) och om deltagande i kommunala val (<https://bit.ly/3gmIR2l>).

⁽⁷⁾ <https://eci.ec.europa.eu/013/public/#/screen/home>